

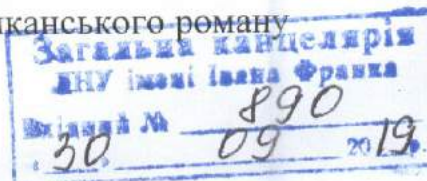
ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертацію Кульчицької Олени Василівни «Мовні засоби реалізації пейоративності в романах С. Майер», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук із спеціальності 10.02.04 – германські мови

Інтерес до особистості і соціальних сторін діяльності мовця активізував антропоцентричний підхід до мови. Цей підхід об'єднав напрями дослідження – комунікативний і прагматичний, для яких загальним є дослідження тексту в його відношенні до суб'єктів комунікації. У цьому плані зріс інтерес до проблеми оцінності як невід'ємної частини пізнавальної діяльності людини, зокрема до якості, оцінки цієї діяльності та її суб'єктів як представників соціокультур, а також різних форм її мовного відображення. Одним із різновидів мовної оцінки є пейоративна, що слугує для вираження негативної емоційної оцінки, створюючи образи, які сприймаються певним мовним колективом в більшій або меншій мірі негативно з урахуванням морально-етичних норм мовного вживання, а також для вираження емоційного ставлення суб'єкта до об'єкта номінації і прагнення викликати аналогічну реакцію адресата. Спеціальні дослідження, присвячені пейоративності, не дуже численні, і загальна теорія заперечної оцінки залишається недостатньо розробленою, що виявляє певні труднощі в першу чергу для визначення та встановлення границь цього поняття. Ці пейоративні одиниці беруть активну участь в удосконаленні виразних можливостей літературної мови, розширюють її словотворчий та семантичний потенціал, дають матеріал для роздумів читачам, перекладачам і викладачам іноземної мови.

Усе це визначає актуальність, масштабність і практичну значущість цієї праці, в якій здійснено теоретико-методологічне узагальнення основних підходів до вивчення пейоративності у художньому прозовому тексті; розкрито семантичні параметри пейоративної лексики та досліджено прагматичні аспекти пейоративності в художньому тексті.

Виділений автором об'єкт дослідження – лінгвістична репрезентація пейоративності та її маніфестація на прикладі сучасного американського роману

– досить чітко визначає предмет дисертаційного дослідження – різнорівневі засоби вираження пейоративності в сучасній англійській мові на прикладі сучасного американського роману.

У дослідженні О.В. Кульчицька узагальнює наукові положення, розроблені іншими науковцями, та адаптує їх до завдань комплексного підходу до явищ мови та мовлення для досягнення поставленої в праці мети – здійснити комплексне дослідження мовних засобів реалізації пейоративності в романах сучасної американської письменниці Стефані Майєр, тематика творчості якої, на думку О.В. Кульчицької, створює сприятливий ґрунт для дослідження пейоративної лексики.

Визначення об'єкта, предмета та мети зумовили новизну постановки та вирішення головних питань: узагальнення способів актуалізації пейоративності в системі мови на прикладі творів С. Майєр; напрацювання критеріїв та методів відбору пейоративів з інших пластів лексики та їх класифікація згідно з визначеними критеріями; моделювання семантичного та функціонально-семантичного поля пейоративів у романах С. Майєр; ідентифікація, опис та класифікація засобів інтенсифікації експресивності пейоративного значення на прикладі цих творів; з'ясування ролі контексту у функціонуванні пейоративної лексики; дослідження та створення фреймової моделі пейоративів.

Обрані в дисертаційному дослідженні підходи та його теоретико-методологічні основи дозволили О.В. Кульчицькій сформулювати шість положень, що виносяться на захист, і послідовно аргументувати їх обґрунтованість і достовірність, а також важливість для сучасних поглядів на специфіку природи пейоративного слова, що проявляється головним чином у семантиці та прагматиці. Мета і завдання дисертаційної праці релевантні положенням, що виносяться на захист.

Дисертація О.В. Кульчицької складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку літератури (420 найменувань) та додатків. Обсяг праці – 249 с., з них 187 с. – основний текст.

У теоретичній частині «Теоретичні засади дослідження пейоративності в художньому прозовому тексті на матеріалі романів С. Майєр» дисертантка торкається широкого кола питань, компетентно аналізує існуючі в науковій літературі підходи до визначення актуальних для дисертації понять, вносячи свій вклад у встановлення суті пейоративної семантики (співвідношення категорій емотивності, експресивності та оцінності, поняття конотації, суті семантичного поля пейоративів тощо). Особлива увага приділяється трактуванню тріади пейорація, пейоративність та пейоратив. Стверджується, що питання ідентифікації пейоративів в англійському тексті складне та багатогранне. О.В. Кульчицька вважає, що пейоративи в романах С. Майєр дозволяють отримати максимальний ілокутивний ефект завдяки емоційному, оцінному та експресивному компонентам, що в них присутні. Автор наполягає, що пейоративи генерують у контексті нові, додаткові умовно-вживані смисли згідно положень гібридної семантики відповідно до якого умовно-вживаний пейоративний зміст лексеми нашаровується на умовно-істинний вимір та формує повнозначний смисл, який виникає у свідомості адресанта в момент мовлення, слугуючи вербалізатором його емоційного стану. Висновки авторки логічні і відповідають поставленим завданням (хоча деякі кваліфікації могли б стати предметом обговорення).

Оскільки пейоративи – складний мовний та етнокультурний феномен, вони вимагали від дисертантки теоретичного осмислення і розробки спеціальної методології опису значного за обсягом матеріалу. Тому в другому розділі «Методологічна база дослідження пейоративності у художньому прозовому тексті на матеріалі романів С. Майєр» визначено методологічну основу дисертаційної праці, напрацьовано комплекс методів для здійснення аналізу пейоративів на текстуальному, контекстуально-прагматичному, стилістичному та лінгвокогнітивному рівнях, розроблено шкалу інтенсифікації пейоративів, що фіксує наявність/відсутність елементів підсилення, дозволяє врахувати додаткові засоби впливу на реципієнта, тобто здійснити об'єктивну оцінку рівня інтенсивності пейоративів.

У третьому розділі «Прагмастилістична характеристика пейоративності у художньому тексті романів С. Майєр» описано лексико-семантичну характеристику корпусу пейоративів, що становить 4 559 пейоративних лексем; визначено роль та значення контексту в структурі пейоративів, а також проаналізовано текстові реалізації емотивності та оцінки за допомогою пейоративних лексем.

Четвертий розділ «Когнітивно-стилістична характеристика пейоративності у художньому тексті романів С. Майєр» присвячений аналізу стилістичних параметрів реалізації пейоративності в романах С. Майєр на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях; змодельовано концептуальне поле пейоративів, визначена їхня фреймова структура, виокремлено когнітивні метафори із пейоративами. Пейоративи О.В. Кульчицька визначає як лексеми, які володіють негативною, емоційно навантаженою експресивною оцінністю та створюють передумови до досягнення ілокутивної мети (с. 20). На основі цього критерію дисертантка виділяє центр і периферію пейоративних одиниць: центр (концепти МІФІЧНІ ІСТОТИ VAMPIRE і WEREWOLF), ближню периферію (лексичні одиниці, що актуалізують концепти) і віддалену периферію (графічні, стилістичні засоби, авторські okazionalizmi, що слугують інтенсифікаторами пейоративів).

Для систематизації матеріалу, простеження способів категоризації пейоративної лексики у свідомості людини, моделювання динамічної структури, аналізу зв'язку мовної системи з навколишнім світом дисертантка змодельовала фреймову структуру NEGATIVE EMOTION та REFERENT'S EVALUATION.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що його результати та висновки є певним внеском до розвитку антропоцентричного напрямку в лінгвістиці, до розуміння природи емотивної лексики, до виявлення функціонально-семантичних, комунікативно-пргматичних та семантико-стилістичних характеристик пейоративної лексики як окремого значущого емотивного пласту мови.

Положення дисертаційної праці можна використати для укладання навчальних посібників з лексикології, прагмалінгвістики та соціолінгвістики, соціології та конфліктології, в курсах із загального мовознавства, комунікативної та когнітивної лінгвістики, риторики, стилістики та лінгвістики тексту тощо.

Результати дисертаційної праці пройшли серйозну апробацію на міжнародних конференціях, опубліковані у фахових виданнях. Аналіз публікацій за темою дисертації (15) дає підставу зробити висновок про те, що результати дослідження та рекомендації автора достатньо повно висвітлені в цих публікаціях.

Дисертаційна праця О.В. Кульчицької має належну обґрунтованість, відрізняється культурою систематизації результатів теоретичного аналізу та експериментальної роботи, відзначається достатньо оригінальним підходом до вирішення поставлених у ній завдань, достатнім обсягом фактичного матеріалу та завершеністю аналізу.

Проведене дослідження здійснено на серйозній науково-методологічній основі, методологічним обґрунтуванням вихідних позицій, застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; аналізом значної кількості наукових джерел з теми дослідження (420); поєднанням кількісного та якісного аналізу матеріалу; широкою апробацією основних положень дисертації, що забезпечило вірогідність одержаних автором результатів. Дисертація О.В. Кульчицької вводить у науковий обіг новий, у вітчизняній науці раніше не досліджений матеріал. Особливу цінність для науки і практики має розроблена в дисертації модель опису пейоративної лексики, аналіз корпусу пейоративів у романах С. Майєр з позицій взаємозв'язку семантичного, прагматичного, стилістичного, когнітивного та контекстуального аспектів, а також очевидна перспектива подальших досліджень проблематики пейоративності.

Автореферат дисертаційного дослідження О.В. Кульчицької написаний у відповідності до існуючих вимог і відповідає змісту і структурі дисертації, дає

чітке уявлення про специфічні особливості проведеного дослідження та його результати. Дисертаційну працю оформлено відповідно до чинних вимог.

Дисертаційна праця і методика дослідження передбачають певну полемічність змісту, яка породжує дискусійні питання. Наші зауваження і питання, зумовлені завданнями наукового діалогу, стосуються окремих теоретичних і практичних положень автора та форм їх представлення.

1. На нашу думку, не цілком виправдані положення п. 1 та п. 2, які виносяться на захист, оскільки висловлені в них твердження є відомими та дослідженими, зокрема те, що стосується положення, що категорія пейоративності є багатоплановою, перетинається із категоріями оцінності, експресивності та емоційності та критеріїв відбору пейоративної лексики, крім твердження автора про присутність умовно-істинного та умовно-вживаного виміру слова. Дивись, наприклад, праці І. Галуцьких, О. Голод, В. Карасика, А. Ковалевської, М. Кулешова, С. Лескіної, І. Турецькової, Л. Чеелавської тощо. Логічніше було б зупинитися на тих положеннях, які є новими для дослідження сутності пейоративності.

2. Ми вже зазначали як позитивне в дисертаційному дослідженні, що О.В. Кульчицька аналізує існуючі в науковій літературі підходи до визначення актуальних для дисертації понять і демонструє розуміння понять, що досліджуються, вітчизняними та зарубіжними науковцями. Проте, на нашу думку, варто також було б зупинитися на визначенні понять «субстандарт» (що співвідноситься з відповідною субкультурою суспільства, представники якої не приймають загальноприйняті цінності національної культури, зокрема і її літературну мову) та «субстандартна лексика» (лексика, яка вживається в обмежених сферах, що означає, що вона не є мовою всіх прошарків суспільства, та відіграє важливу роль як показник соціальної стратифікації), тому що така категоризація як одна з центральних функцій людської свідомості дозволяє узагальнювати досвід людини та здійснювати його класифікацію. Крім того, це посприяло б додатково поясненню, чому саме для аналізу були обрані твори американської письменниці С. Майер, оскільки мова також йдеться і про

національну культуру. Бажано було б також вказати на суть тематики творів С. Майер, бо про це нічого в праці не сказано, тільки зазначено в анотації дисертаційного дослідження, що тематика творчості С. Майер створює сприятливий ґрунт для дослідження пейоративної лексики (с. 2), у вступі, що вона (лексика) становить значний пласт. А чому? Тільки кількісно, чи є якісь інші причини?

3. Як відомо, антропоцентрична лінгвістика пов'язана з когнітивним (діяльнісним, пізнавальним, пояснюючим) та культурологічним підходами до вивчення мови. У праці О.В. Кульчицька кілька разів цитує авторів, що торкаються цього питання (сс. 24, 29, 32). Проте авторка не зупиняється саме на культурологічному підході, хоча погоджується з іншими науковцями, що лінгвокультурний аспект залишається найменш розробленим в описі, зокрема субстандартних явищ усіх типів, а лінгвістикою накопичений багатих досвід вивчення та опису лінгвокультурного фону лексичних одиниць нормативної мови (с. 32). Як нам видається, було б важливим проілюструвати цінність і значимість категорії пейоративності у вираженні лінгвокультурологічних особливостей на матеріалі, що досліджується, визначити, яким чином есплікуються її лінгвістичні та культурологічні особливості. Чи можна вважати, що пейоративи є рефлексорами національного представлення про аморальну та асоціальну поведінку членів соціуму? Національна специфічність зумовлена самобутністю національної психології, традицій, соціального досвіду, а також специфікою асоціативно-образного мислення та оцінних стереотипів носіїв мови. Такий підхід також дав би чіткіше розуміння вибору матеріалу для дослідження та зробив би його ґрунтовнішим.

4. Видається недостатньо повним пояснення різниці між пейоративною лексикою та негативною чи оцінно-негативною, що полягає, за твердженням О.В. Кульчицької, у наявності емоційного компонента у значенні певних лексичних одиниць (с. 28). На думку деяких науковців (наприклад, С. Лескіної), з позицій категорії оцінності пейоративна конотація може характеризуватися як більш вузька по відношенню до негативною конотації, оскільки пейоративність

спрямована на об'єкт гносеологічного плану і містить лише об'єктивну оцінку. Пейоративна оцінка охоплює номінації, що є загально визнаними, оснований на соціальних нормах суспільства, а тому мають статус закону і (чи) морально-етичних норм, перевірених не тільки часом, але й суспільною думкою. Суб'єктивна оцінка пов'язана з особистісним сприйняттям і ставленням мовця. Критерії суб'єктивної оцінки завжди більш варійовані та мобільні, ніж об'єктивної, цим і пояснюється більша жорсткість критеріїв пейоративності у порівнянні з критеріями негативності. Основою та причиною пейоративності виступає не саме по собі відхилення від звичної та усталеної норми, а нездатність, небажання людини змінити ситуацію або протистояти їй. Якості, що викликають пейоративну оцінку зі сторони членів соціуму, можуть бути змінені тільки зсередини, а не ззовні. Кожний пейоратив належить до пласту негативно-оцінних мовних знаків: пейоратив завжди негативний, але негатив не завжди пейоративний.

5. Торкаючись явища енантіосемії (с. 108) варто було б вказати інші причини виникнення цього явища, окрім тільки бажання наратора створити іронію, правда це відбувається в результаті регулярного іронічного використання вихідного значення. Як щодо розвитку двох протилежних значень на основі одного нейтрального чи вживання лайливих слів у позитивному значенні, а також які види енантіосемії використовуються в романах – емоційно-оцінна (наявність у семантичній структурі слова значень з протилежним емоційно-оцінним компонентом, фіксується в словниках) чи контекстуальна (розвиток антонімічних значень, що диференціюються контекстом).

6. Щодо матеріалу, який досліджується:

– не завжди приклади вдало ілюструють думки автора, або до них відсутній коментар (с. 105, приклад 13; с. 106, приклад 14; с. 108, приклад 24; с. 111, приклад 31; с. 114, приклад 36; с. 117, приклад 47; с. 123, приклад 59; с. 131, приклад 74; с. 133, приклад 79; с. 134, приклад 80; с. 174, приклад 150);

– О.В. Кульчицька досліджувала 6 романів письменниці С. Майер. Проте, не зовсім зрозуміло, чому 61% прикладів (110 прикладів із 180, які наводяться в дисертаційній праці) відібрано лише з одного роману С. Майер «Господиня» (The Host). З роману «Молодий місяць» (New Moon) процитовано 10 прикладів, з роману «Світанок» (Breaking Dawn) – 36, з роману «Затемнення» (Eclipse) – 9, з роману «Друге життя Брі Таннер» (The Short Second Life of Bree Tanner) – 11, з роману «Сутінки» (Twilight) – 4.

Проте, ці питання та висловлені зауваження не знижують пізнавальної вагомості та достовірності проведеного дослідження і не відображаються на його загальній оцінці: праця відзначається пошуковим характером; мета дослідження досягнута; всі завдання знайшли своє вирішення; використані методи адекватні завданням, які необхідно було виконати, та емпіричному матеріалу; висновки достовірні та перспективні.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих наукових праць О.В. Кульчицької дає підставу дійти такого висновку: дисертація «Мовні засоби реалізації пейоративності в романах С. Майер», подана на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, за актуальністю, обсягом і оформленням, повнотою викладу її основних результатів у публікаціях відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 14, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Кульчицька Олена Василівна – цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук із спеціальності 10.02.04 – германські мови.

О.П. Зеленська, кандидат філологічних наук,
професор, професор кафедри іноземних мов
і культури фахового мовлення Львівського
державного університету внутрішніх справ

Підпис проф. Зеленська
засвідчую
Проректор ЛВДУВС
д-юрисд. наук, проф.

Prof. О.М. Балинська